

ОБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 203-2 КК УКРАЇНИ

OBJECTIVE SIGNS OF CRIMINAL OFFENSE PROVIDED FOR BY ART. 203-2 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

Білінський І.А., аспірант

Київський університет права НАН України

На підставі аналізу наукових джерел та правозастосовної практики, у статті окреслені об'єктивні ознаки незаконної діяльності з організації або проведення азартних ігор, лотерей. Наголошено на тому, що встановлення об'єкта кримінального правопорушення – це ключовий етап механізмів негативного впливу на суспільні відносини та визначення суспільно-шкідливих наслідків. Будучи інтегральним елементом складу кримінального правопорушення, об'єкт посягання відіграє важливу роль як у застосуванні кримінально-правових норм, так і в процесах криміналізації та систематизації. Від правильності його визначення великою мірою залежать результати кваліфікації, та відповідно, результати розгляду кримінальних проваджень. Крім цього, об'єкт кримінального правопорушення є визначальним критерієм структуризації Особливої частини Кримінального кодексу України, як основного акту кримінально-правового законодавства.

Загальним об'єктом незаконної діяльності з організації або проведення азартних ігор, лотерей виступають відносини, що регулюються та охороняються нормами права. Родовий об'єкт відображений у Розділі VII Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності». Безпосереднім об'єктом такого кримінального правопорушення запропоновано закріпити встановлений законодавством порядок зайняття дозволеними видами господарської діяльності як складового елемента економічної безпеки держави. Об'єктивна сторона містить декілька альтернативних форм й знаходить прояв у дії, а також поєднанням дій і бездіяльності (наприклад, організація або проведення азартних ігор, лотерей, суб'єктом який згідно із законодавством зобов'язаний отримати ліцензію на провадження відповідного виду діяльності, характеризується нерозривною єдністю дій (організація та проведення) і бездіяльності (неотримання, не продовження, не поновлення ліцензії тощо) – у такому разі відсутність одного з двох проявів діяння (дії або бездіяльності) автоматично виключає його протиправність та, як наслідок, унеможливорює кваліфікацію учиненого за ст. 203-2 Кримінального кодексу України.

Ключові слова: азартні ігри, лотерея, ознаки, об'єкт, об'єктивна сторона, кримінальне правопорушення, проведення, спосіб, вчинення.

Based on the analysis of scientific sources and law enforcement practice, the article outlines the objective signs of illegal activity in the organization or conduct of gambling games and lotteries. It is emphasized that the establishment of the object of a criminal offense is a key stage of the mechanisms of negative influence on social relations and the determination of socially harmful consequences. Being an integral element of the composition of a criminal offense, the object of the offense plays an important role both in the application of criminal law norms and in the processes of criminalization and systematization. The results of qualification and, accordingly, the results of consideration of criminal proceedings largely depend on the correctness of its definition. In addition, the object of the criminal offense is a determining criterion for the structuring of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, as the main act of criminal law legislation.

The general object of illegal activities related to the organization or conduct of gambling games and lotteries are relationships regulated and protected by legal norms. The generic object is reflected in Chapter VII of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine "Criminal offenses in the sphere of economic activity". As a direct object of such a criminal offense, it is proposed to consolidate the procedure established by legislation for engaging in permitted types of economic activity as a constituent element of the economic security of the state. The objective side contains several alternative forms and is manifested in action, as well as a combination of actions and inaction (for example, the organization or conduct of gambling games, lotteries, by an entity that is required by law to obtain a license to conduct the relevant type of activity, characterized by inseparable unity of actions (organization and conduct) and inaction (failure to obtain, not extend, not renew a license, etc.) - in this case, the absence of one of the two manifestations of an action (action or inaction) automatically excludes its illegality and, as a result, makes it impossible to qualify the committed action under Art. 203-2 of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: gambling, lottery, signs, object, objective side, criminal offense, conduct, method, commission.

Актуальність теми. Легалізація грального бізнесу в Україні створила передумови для зміни структури злочинності та появи нових способів вчинення кримінальних правопорушень, що пов'язані з ним (адже в період заборони грального бізнесу організація та проведення будь-яких азартних ігор були злочином). Насамперед йдеться про використання законного грального бізнесу для легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом від контрабанди, торгівлі зброєю, торгівлі наркотиками, ухилення від сплати податків, корупції, кіберзлочинів тощо. З початком збройної агресії РФ проти України в 2022 році гральний бізнес почали використовувати для фінансування диверсійно-розвідувальних груп на території України (через виграти) та збір персональних даних гравців для пошуку і вербування агентів. Ефективна протидія злочинності в цій сфері вимагає новітніх наукових розробок, насамперед, у галузі кримінального права, кримінології та теорії оперативно-розшукової діяльності.

Аналіз останніх публікацій. Проблема криміналізації та дотримання закону в сфері грального бізнесу частково розроблялася в юридичній літературі, зокрема цьому питанню присвятили свої праці такі вчені, як

П. П. Андрушко, Д. О. Васильєва, В. В. Висоцька, А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, К. П. Задоя, Д. В. Каменський, В. П. Коваленко, О. К. Марін, М. І. Мельник, Р. О. Мовчан, В. О. Навроцький, Н. О. Петричко, Є. О. Письменський, Р. О. Пиняга, А. С. Політова, С. В. Рябчук, А. В. Савченко, З. М. Топорецька, В. І. Тютюгін, М. І. Хавронюк та ін. У результаті досліджень, у правовій доктрині сформовано низку теорій кримінально-правової охорони господарської діяльності, а їх наукові здобутки створили надійні підвалини для подальшого пізнання порушеної проблематики. Водночас наукові дослідження згаданих цих та інших вчених обмежувались попередніми періодами розвитку законодавства та правозастосовної практики, не враховували зміни до деяких законодавчих актів України щодо організації грального бізнесу, а у значній кількості з них не враховано проблеми практики притягнення до кримінальної відповідальності за незаконну діяльність з організації або проведення азартних ігор, лотерей, що виникли в умовах застосування чинного кримінального процесуального законодавства й організаційно-структурних перетворень органів державної влади, правоохоронної системи, у тому числі в умовах воєнного стану.

Мета статті – здійснення теоретико-праксеологічного, кримінально-правового аналізу об'єктивних ознак кримінального правопорушення, передбаченого ст. 203-2 КК України.

Виклад основного матеріалу. Для віднесення тих чи інших діянь до числа злочинних вирішальне значення має, перш за все, визначення їх суспільної небезпеки, оскільки, саме вона розкриває соціальну сутність та розглядається як одна з головних умов встановлення кримінально-правової заборони.

Суспільна небезпечність діяння – історично мінлива категорія, зокрема, зміни обумовлені політичними та соціально-економічними процесами, що відбуваються в суспільстві. У цьому аспекті звернемо увагу, що чисельність установлених фактів незаконної діяльності з організації або проведення азартних ігор, лотерей упродовж останніх декілька років мала суттєві коливання, зокрема у 2015 р. вона зменшилася з 1248 до 735 (–41,1%), 2016 р. становила 964 (+31,2%) кримінальні правопорушення, 2018 р. – 301 (–68,8%), 2019 р. – 764 (+57,5%), 2021 р. – 267 (–72,3%) [12].

Відповідні статистичні коливання кримінальних правопорушень в останні роки пов'язані як із внесенням змін до КК України, так і державною політикою щодо обмеження втручання правоохоронних органів у справи бізнесу й зниженням рівня запобіжної роботи органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства. Відмітимо, що у 2021 році видано перші ліцензії на організацію та проведення різних видів азартних ігор. На сьогодні видано 14 ліцензій для онлайн-казино, 8 – для наземних, 12 – для залів гральних автоматів, 3 – для покеру в мережі Інтернет та 4 – для букмекерської діяльності. За 2021 р. до бюджету надійшло 1 579,944 млн грн платежів за ліцензії, за десять місяців 2022 р. – 856,502 млн грн. Це ознаменувало новий етап розвитку ринку азартних ігор, що ставить перед нашою державою нові завдання щодо формування та реалізації державної політики у сфері легального грального бізнесу на базі вивчення та впровадження найкращого зарубіжного досвіду організації ринків грального бізнесу, врахування міжнародних зобов'язань нашої держави та історичних передумов становлення та розвитку цього ринку в Україні.

Проте, незважаючи на спроби законодавця щодо створення умов для зниження соціальних ризиків, пов'язаних з організацією грального бізнесу й намаганням забезпечити дотримання організаторами азартних ігор вимог законодавства, цей вид діяльності, що побудований на основі історично-сформованого попиту людства, продовжив своє існування у нелегальних та напівлегальних модифікаціях, поступово перетворюючись на вкрай небезпечний вид господарської діяльності, що підриває соціально-економічну складову безпеки держави й сприяє деструктивним явищам в сім'ї та суспільстві.

Саме в можливості заподіяння шкоди охоронюваному законом суспільним відносинам і полягає основна небезпека кримінального протиправного посягання [2, с. 133]. Подібну позицію стосовно суспільної небезпечності злочинного діяння висловили О. М. Джужа та А. В. Савченко. На їх думку основна соціальна якість кримінального правопорушення полягає у зміні чи знищенні суспільних відносин. Ці зміни являють собою злочинні наслідки у вигляді фізичної, моральної чи майнової суспільно небезпечної шкоди. Також вони вважають, що суспільна небезпечність – внутрішня якість кримінального правопорушення, яка надає йому матеріального характеру, закріплена в законі та набуває правового значення, тобто породжує протиправність яка є юридичним вираженням суспільної небезпечності. У такому розумінні відображається їх єдність, зв'язок, і взаємодія [9, с. 45].

Об'єкти у кримінально-правовій доктрині прийнято класифікувати за двома критеріями: 1) залежно від сту-

пеня узагальненості – по «вертикалі» їх поділяють на загальний, родовий та безпосередній і 2) залежно від важливості безпосереднього об'єкта – по «горизонталі» безпосередні об'єкти поділяють на основний, додатковий обов'язковий та додатковий факультативний [4, с. 90]. На нашу думку така класифікація цілком відповідає потребам науки та практики, до того ж базується на співвідношенні філософських категорій «загального», «особливого» та «окремого».

Загальним об'єктом кримінального правопорушення є сукупність суспільних відносин, поставлених під охорону кримінального закону, тобто уся система об'єктів кримінально-правової охорони [9, с. 14]. *Родовий об'єкт* кримінального правопорушення являє собою частину загального об'єкта, тобто окрему групу однорідних або тотожних суспільних відносин, які утворюють певну сферу діяльності. Він відображає ступінь небезпечності окремої групи кримінальних правопорушень, через що постає своєрідним критерієм об'єднання окремих з них у групи та подальшого розміщення їх в Особливій частині КК (наприклад, родовим об'єктом умисного вбивства є життя та здоров'я особи, крадіжки – власність, хуліганства – громадський порядок) [7, с. 14]. Згідно з цим, в КК України незаконна діяльність з організації або проведення азартних ігор, лотерей, описана в статті, що розміщена у розділі VII Особливої частини «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» [6].

Під час дослідження генезису кримінальної відповідальності за незаконну діяльність з організації або проведення азартних ігор, лотерей, було з'ясовано, що протягом всього часу дії КК України, ст. 203-2 неодноразово піддавалася різним змінам і доповненням. При цьому зміни стосувалися навіть назви статті яка довгий час іменувалася – «Зайняття гральним бізнесом».

Таким чином, із прийняттям Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» (2020 р.) було скасовано запроваджену заборону щодо організації, проведення та надання можливості доступу до азартних ігор, а також знято низку обмежень і санкцій до суб'єктів господарювання, які здійснюють таку діяльність з метою одержання прибутку, що, своєю чергою, обумовило внесення одночасних змін і до ст. 203-2 КК України, в оновленій редакції якої вже вказується не на легалізоване наразі «зайняття гральним бізнесом», а лише на «незаконну діяльність з організації або проведення азартних ігор, лотерей». Відтак у зв'язку із значеними останніми змінами до КК України та іншого міжгалузевого законодавства, пропонуємо *основним безпосереднім об'єктом незаконної діяльності з організації або проведення азартних ігор, лотерей визнати встановлений законодавством порядок зайняття дозволеними видами господарської діяльності як складового елемента економічної безпеки держави*. Що стосується додаткового об'єкта незаконної діяльності з організації або проведення азартних ігор, лотерей, то ним можуть виступати відносини власності, нормальний розвиток неповнолітніх, здоров'я особи тощо.

У теорії кримінального права визнано, що об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення містить основні ознаки, а саме: зовнішню (фізичну) сторону діяння; суспільно небезпечні наслідки; причинний зв'язок між діянням та наслідками, а також факультативні ознаки, тобто час, місце та спосіб здійснення кримінального правопорушення [5, с. 80].

На нашу думку, одна із основних проблем вивчення об'єктивної сторони незаконної діяльності з організації або проведення азартних ігор, лотерей, як і низки інших кримінальних правопорушень у сфер господарської діяльності – це, передовсім, проблема аналізу бланкетних диспозицій, їхнього змісту, понять, а також впливу на визначення кримінальної протиправності. Річ у тім,

що при конструюванні тієї чи іншої диспозиції, законодавець спирається на інші правові судження, зокрема ті, які є в нормативному матеріалі інших галузей права. Через це для остаточного з'ясування ознак складу кримінального правопорушення постійно необхідно звертатися до інших нормативно-правових актів, навіть якщо в статті кримінального закону посилення на них немає.

Наприклад, будучи бланкетною, диспозиція ч. 1 ст. 203-2 КК України відсилає до положень Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор». Тут слід приділити увагу на досить давно висловлену в літературі (але й сьогодні актуальну) думку, що в нормі кримінального права – втім, як і в будь-якій іншій галузі права – центральне місце належить диспозиції [8, с. 184]. Однак бланкетні диспозиції мають як певні плюси, так і недоліки.

Як зазначає Р. В. Вереша, позитивний момент полягає в тому, що нема потреби кожного разу вносити зміни до кримінального законодавства, якщо змінилися спеціальні правила. Іншими словами, бланкетна диспозиція дозволяє поєднувати певну стабільність кримінального закону з оперативністю підзаконних нормативних актів. Однак при «запровадженні» зовнішньої сторони кримінального правопорушення до форми бланкетної диспозиції водночас виникає «рухливість» кримінального закону, його велика залежність від відомчих правил [1, с. 123].

Здебільшого (90%) незаконне зайняття гральним бізнесом відбувається протягом тривалого часу і складається з багатьох епізодів злочинної діяльності. Аналіз об'єктивної сторони ст. 203-2 КК України засвідчив, що відповідне кримінальне правопорушення, виражається у організації або проведення азартних ігор без ліцензії на провадження відповідного виду діяльності з організації та проведення азартних ігор, що видається відповідно до закону або випуск чи проведення лотерей особою, яка не має статусу оператора лотерей, або організації чи функціонуванні закладів з метою надання доступу до азартних ігор чи лотерей, які проводяться в мережі Інтернет.

Як слушно зазначає О. О. Дудоров, використання у ч. 1 ст. 203-2 КК України у множині термінів «азартні ігри», «лотерей», «заклади» неминує і, на жаль, вже традиційно для вітчизняної правотворчості ставить питання, чи зможуть кваліфікуватись за цією статтею випадки організації або проведення однієї азартної гри без належної ліцензії, проведення однієї лотереї особою, яка не має відповідного статусу, організації чи функціонування одного закладу з метою надання доступу до азартних ігор чи лотерей у мережі Інтернет. Швидше за все, і коментатори КК, і правозастосувачі, ігноруючи «букву» кримінального закону, даватимуть ствердну відповідь на поставлене питання [3].

До організації азартних ігор належать: облаштування приміщення для зайняття азартними іграми, його оренда (суборенда); придбання або оренда гального обладнання та його встановлення; підключення гального закладу до мережі Інтернет; найм обслуговуючого персоналу (менеджерів, касирів, охоронців тощо), його підготовка; пошук та залучення клієнтів; розроблення правил проведення азартних ігор; контроль за отриманням доходів та їх розподілом; організація приховування злочинної діяльності (розроблення конспіративних заходів). Залежно від виду азартної гри та умов її проведення, можуть виокремлюватись інші «організаційні» дії, що повинні урахуватись в кожному конкретному випадку. Проведення азартних ігор – це безпосереднє їх здійснення (керування ними), яке триває в часі та має певні правила (наприклад, дилер проводить гру в покер); отримання грошей від учасників азартних ігор та перерахування їх на баланс гального автомату або ж здійснення ставок учасників азартних ігор; видача грошей (виграшів, призів) тощо [10, с. 43–44].

Організація або проведення азартних ігор без ліцензії, що має кваліфікуватись за ст. 203-2 КК, має місце й у випадках здійснення вказаної господарської діяльності з використанням ліцензії, яка анульована або строк дії яких склив, ліцензії, незаконно отриманої від іншого суб'єкта господарювання, а так само під час оскарження до суду рішення Уповноваженого органу про анулювання ліцензії, що набрало чинності. До надання можливості доступу до азартних ігор належать: відкриття та закриття приміщень, у яких проводяться азартні ігри; вмикання та вимикання гральних автоматів, комп'ютерів тощо; надання паролів доступу до азартних ігор; життя конспіративних заходів з метою приховання грального бізнесу [11, с. 124–126].

Отже, за суттю гральний бізнес являє собою експлуатацію азартних ігор. При цьому азартна гра – будь-яка гра, обов'язковою умовою участі в якій є сплата гравцем грошей, у тому числі через систему електронних платежів, що надає змогу учаснику як отримати виграш (приз) у будь-якому вигляді, так і не отримати його залежно від випадковості.

До конкретних дій, які характеризують спосіб вчинення, належать: надання засобів доступу до гри – 86%; надання гральних приладів – 100%; видавання виграшу – 100%; забезпечення розміщення гральних приладів (надання приміщення, можливості підключення електроживлення тощо) – 100%. Засобами доступу до гри, зазвичай є: гроші (купюроприймач, монетоприймач) – 32%; фішки – 11%; квитанція про ставку – 9%; поповнення кредиту гри (електронного рахунку) – 47%.

Привертає увагу те, що при виявленні кримінального правопорушення не ставиться завдання виявити розмір отриманого прибутку. Встановлені обставини обмежуються тільки фактом отримання прибутку. Наразі існують надто тонкі грані між азартними й неазартними іграми, тому зміна хоча б одного з пунктів правил проведення якоїсь із них може перевести її в розряд азартних чи, навпаки, неазартних. Наприклад, якщо боулінг або комп'ютерні ігри починають грати на гроші (навіть якщо така угода досягнута таємно чи у процесі вже розпочатої безкоштовної гри), то вони автоматично стають азартними [9, с. 464].

На підставі проведеного аналізу можна зробити проміжний підсумок, що встановлення таких ознак об'єктивної сторони незаконної діяльності з організації або проведення азартних ігор, лотерей, як спосіб та засоби вчинення кримінального правопорушення, вкрай важливі для визначення характеру об'єктивної сторони та ступеня суспільної небезпеки розглянутого кримінально-протиправного діяння. При цьому кримінальна відповідальність не залежить від отримання винним певного доходу чи відповідної суми грошових коштів від такого бізнесу, тому склад є формальним.

Варто додати, що у процесі вивчення діяльності правоохоронних органів щодо протидії незаконній діяльності з організації або проведення азартних ігор, лотерей, було встановлено такі характерні заходи конспірації, що використовують злочинці з метою приховання ознак кримінального правопорушення: 1) ретельний підбір учасників, обслуговуючого персоналу; маскування входу до гального закладу; 2) організація незаконного бізнесу під виглядом Інтернет-кафе; 3) переобладнання гральних автоматів; 4) розроблення особливого порядку відвідування закладу, отримання та видачі грошей; 5) проведення ставок і видання виграшів за допомогою електронного гаманця в Інтернеті; 6) відсутність зовнішньої реклами в місцях розташування гральних закладів; 7) посилення охорона гральних закладів; 8) встановлення нічного графіку роботи закладу тощо.

Висновки. Встановлено, що склад кримінального правопорушення передбачає сукупність об'єктивних і суб'єктивних ознак, за наявності яких діяння рахується як кримінально-протиправне. У складах конкретизуються

ознаки протиправності, тим самим законодавець диференціює кожен випадок, а особи, які застосовують право, здійснюють відповідну кваліфікацію. Сукупність головних, визначальних ознак складу кримінального правопорушення виділена законодавцем як типові, необхідні і водночас достатні для притягнення особи до юридичної відповідальності.

Наведено об'єктивні ознаки незаконної діяльності з організації або проведення азартних ігор, лотерей. В аспекті різних правопорушень одні й ті самі суспільні відносини можуть співвідноситись як основний та додат-

ковий об'єкти, і навпаки – як додатковий та основний. За наслідком аналізу змісту діянь, передбачених чинною ст. 203-2 КК України (принаймні у двох її перших формах), обґрунтовано, що основним безпосереднім об'єктом цього кримінального правопорушення є суспільні відносини, покликані гарантувати дотримання встановленого законом порядку зайняття дозволеними видами господарської діяльності як складового елемента економічної безпеки держави. Зважаючи на це, місцерозташування відповідної норми саме у розділі VII визнається правильним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вереща Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб. 2-ге вид. перероб. та допов. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 320 с.
2. Дзюба Ю. П. Суспільна небезпечність злочинів та соціальна обумовленість кримінально-правової заборони. *Форум права*. 2014. № 4. С. 130–134. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_4_25.pdf
3. Дудоров О. О. Кримінальна відповідальність за незаконну діяльність з організації або проведення азартних ігор, лотерей: аналіз законодавчих новел. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 5/2021. С. 144–152. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-5/34>
4. Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин: наук.-практ. посіб. / за ред. В. П. Ємельянова. Харків: Право, 2018. 142 с.
5. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько та ін.; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. 3-тє вид., переробл. та доп. Київ: Юридична думка, 2004. 352 с.
6. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
7. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова та ін. 5-тє вид., доповн. Харків: Право, 2013. Т. 2: Особлива частина. 2013. 1040 с.
8. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.: за заг. ред. В. Т. Маляренка, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 2-ге видання, перероблене та доповнене. Харків: ТОВ «Одіссей», 2004. 1152 с.
9. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.
10. Пиняга Р. О. Розслідування злочинів, пов'язаних із зайняттям гральним бізнесом: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ. 2015. 269 с.
11. Пиняга Р. О. Структура способу вчинення злочину, передбаченого ст. 203-2 КК України. *Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П. П. Михайленка)*: тези доп. III наук.-теорет. конф. (Київ, 7 груд. 2012 р.) / ред. кол.: В. В. Коваленко (голова), В. В. Черней, Є. М. Бодюл та ін. К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2012. С. 124–126.
12. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.